

קבורה בארץ ישראל

ויקברו ימי ישׂראל לָמוֹת וַיִּקְרָא לְבָנוֹ לְיוֹסֵף וַיֹּאמֶר לוֹ אִם נָא מָצְאתִי חַן בְּעֵינֶיךָ שִׁים נָא יָדְךָ תַּחַת יָרְכִי וְעָשִׂיתָ עִמָּדִי חֶסֶד וְאֶמֶת אֵל נָא תִקְבְּרֵנִי בְּמִצְרַיִם: וְשִׁכַבְתִּי עִם אֲבֹתִי וַיִּשְׁאַתְנִי מִמִּצְרַיִם וַיִּקְבְּרֵנִי בְּקַבְרֹתָם וַיֹּאמֶר אֲנֹכִי אֶעֱשֶׂה כְּדִבְרֶךָ: (בראשית מז כט-ל).

בראשית רבה צו ה פרשת ויחי – האבות מחבבים את קבורת ארץ ישראל

"אל נא תקברני במצרים" - למה? שסופה של ארץ מצרים ללקות בכנים, ויהיו מרחשות בתוך גופי ... דבר אחר: מפני מה בקש יעקב אבינו שלא יקבר במצרים? שלא יעשו אותו עבודה זרה, שכשם שנפרעים מן העובד, כך נפרעים מן הנעבד, שכתוב: "ובכל אלהי מצרים אעשה שפטים אני ה' " (שמות יב ב).¹ ... דבר אחר: יעקב אמר שלא יפדו בי המצרים. שהם משתחווים לשה, ואני נמשלתי בשה שנאמר: "שה פזורה ישראל" (ירמיה נ יז), ובמצרים כתוב: "אשר בשר חמורים בשרם" (יחזקאל כג כ) וכתוב: "ופטר חמור תפדה בשה" (שמות לד, כ) הוי: "אל נא תקברני במצרים".²

ולמה כל האבות תובעים ומחבבים קבורת ארץ ישראל? אמר ר' אלעזר: דברים בגו.³ רבי יהושע בן לוי אמר: מהו "דברים בגו"? - "אתהלך לפני ה' בארצות החיים" (תהלים קטז, ט).⁴ אמרו רבותינו שני דברים בשם רבי חלבו: למה האבות מחבבים קבורת ארץ ישראל? שמתי ארץ ישראל חיים תחילה בימות המשיח, ואוכלים שנות המשיח.⁵ ר' חנינא אמר: מי שמת בחוצה לארץ ונקבר שם, שתי מיתות יש בידו שכך כתוב: "ואתה פשחור וכל יושבי ביתך תלכו בשבי ושם תמות ושם תקבר" (ירמיה כ ו), הוי: יש בידו שתי מיתות.⁶ לפיכך יעקב אומר ליוסף: "אל נא תקברני במצרים". אמר ר' סימון: אם כן הפסידו הצדיקים, שהם קבורים בחוצה לארץ?⁷ אלא מה הקב"ה עושה? עושה להן מחילות בארץ, ועושה אותן כמערות הללו, והן מתגלגלים ובאים עד שהם מגיעים לארץ ישראל, והקב"ה נותן בהם רוח של חיים והם עומדים. מניין? שכן כתוב: "הנה אני פותח את קברותיכם והעליתי אתכם מקברותיכם עמי והבאתי אתכם אל אדמת ישראל" (יחזקאל לז, יב) ואחר כך: "ונתתי רוחי בכם וחייתם". אמר ריש לקיש: מקרא מלא הוא, שכיון שהן מגיעים לארץ ישראל הקב"ה נותן בהם נשמה, שנאמר: "נותן נשמה לעם עליה" (ישעיה מב ה).⁸

¹ היינו שאם יעשו המצרים מיעקב, שבזכותו נפסקו שנות הרעב, אלוהות, הרי הוא בכלל "אלוהי מצרים" שבהם עתיד הקב"ה לעשות שפטים בעת יציאת מצרים. ראו אמנם דברינו [המכה האחת עשרה](#) שם הצענו שעשיית השפטים באלהי מצרים היא מכה לעצמה, אבל בפשטות הפסוק מדבר במכת בכורות ואפשר שיש כאן רמז עדין לריב של יעקב על הבכורה. ולעניין שנפרעים לא רק ממי שעובד ע"ז, אלא גם ממי שעובדים אותו (גם אם שלא ברצונו), ראו קובלנתו של שמואל על שאול על אשר העלה אותו באוב: "ויאמר שמואל אל שאול: למה הרגזתני? א"ל: לא היה לך להרגיז בוראך אלא בני? עשיתני ע"ז! לא היית יודע שכשם שנפרעין מן העובד כך נפרעין מן הנעבד?" (ויקרא רבה כז, כז, ירושלמי חגיגה פרק ב הלכה א). ראו דברינו [שאל בפרשת אמור](#).

² לא ברור מה התוספת של "יפדו בי" (ישבעו בשמי?) אבל החשש שיעקב יהפוך לעבודה זרה של מצרים מתעצם משום שהוא נמשל לשה והמצרים סגדו לשה וכך עוד נגיע למצב שהשה ילקה ויפדה את החמור (המצרים). וזה הטעם לשחיטת שה דווקא כקרבן פסח ועשייתו במצרים, כדברי שמות רבה טז ג: "אין ישראל יוצאים מכאן, עד שישחטו את אלהי מצרים לעיניהם"; וזה גם טעם הקרבנות בכלל, כמובא במורה נבוכים חלק ג תחילת פרק מו (ומצוטט ברמב"ן בפירושו לויקרא פרק א פסוק ט).

³ יש טעם או סיבה לדבר. אך לא פירשה לנו ר' אלעזר ובא ר' יהושע בן לוי ומפרשה.

⁴ שבארץ ישראל תהיה תחיית המתים (תחילה), כפי שמוסבר בהמשך. ומכאן אולי עוד סיבה לשם "בית חיים" לבית קברות, לא רק בלשון סגי-נהור, אלא כביטוי לאמונה שהמתים עתידים לשוב ולחיות.

⁵ כאן משמע שלאכול שנות המשיח הוא לזכות ליהנות מימות המשיח הראשונים, היינו להיגאל תחילה. אבל בגמרא סנהדרין צח ע"ב משמע שלאכול שנות המשיח הוא עצם הופעתו בעולם ולא כשיטה שהמשיח כבר "נאכל": "אמר רב גידל אמר רב: עתידין ישראל דאכלי שני משיח. אמר רב יוסף: פשיטא! ואלא מאן אכיל להו? חילק ובילק אכלי להו? (חיליק וביליק יאכלו את שנות המשיח?) - לאפוקי מדרבי הילל דאמר: אין משיח לישראל, שכבר אכלוהו בימי חזקיה".

⁶ אלה דבריו הקשים של ירמיהו לפשחור בן אמר הַהֵן, אשר היכה את ירמיהו עקב נבואותיו על החורבן. כפילות הלשון: שם תמות ושם תקבר, מרמזת על שתי מיתות: בעולם הזה, ולעתיד לבוא ומכאן שאין מתי חו"ל לארץ קמים בתחיית המתים (או לעולם הבא). ניתן אמנם לומר שרק לפשחור אמר זאת ירמיהו, אבל לא לכל מי שגר בחו"ל וגלה לשם בכורח הזרוע או נסיבות החיים. וכפי שנראה, יש אכן ערעור על כך, בוודאי לגבי הצדיקים.

⁷ לפי מה שאמרנו בהערה הקודמת, אין זו רק טענה שלא ייתכן שצדיקי חוץ לארץ לא יזכו לעמוד בתחיית המתים, אלא דקדוק שהפסוק בירמיהו מדבר על רשע כפשחור שהציק לירמיהו (ולהלן שבנא אצל ישעיהו). ואם כך אין נבואה זו חלה על אדם הגון וישר שחי בחו"ל! ואנו נזכיר שנבואת יחזקאל על חזון העצמות היבשות, שהיא הבסיס לכל עניין תחיית המתים, נאמרה על בקעה בחוץ לארץ מקום שם ניבא יחזקאל, ראו אזכור הבקעה בפרק ג שם והיא על נהר כבר!

⁸ עיקר החיות והרעיון של תחיית המתים קשור בטבורה של ארץ ישראל ויישובה וברור שמי שגר בארץ ונקבר בה הוא עדיף. ראו במסכת שמחות ספר חיבוט הקבר פרק א את תיאור המוות המושלם של מי שחי בארץ ישראל ונפטר בזמן המושלם: "הדר בארץ ישראל, ומת בערב שבת ונקבר קודם שתחשך השמש בשעת תקיעת שופר, אינו רואה חיבוט הקבר". (מדובר על התקיעה המכריזה על השבת, בגמרא שבת לה ע"ב). ראו גם ויקרא רבה ה ה: "צריך אדם שיהיה לו מסמר או יתד קבועה בבית הכנסת כדי שיזכה ויקבר על השבת, בגמרא שבת לה ע"ב).

מעשה ברבי ורבי אלעזר שהיו מהלכים בפילי שחוץ לטבריה.⁹ ראו ארון של מת שבא מחוצה לארץ להיקבר בארץ ישראל, אמר רבי לר' אלעזר: מה הועיל זה שיצתה נשמתו בחוצה לארץ ובא להיקבר בארץ ישראל? אני קורא עלי: "ונחלתי שמתם לתועבה" (ירמיה ב ז) – בחייכם; "ותבואו ותטמאו את ארציי" (שם) - במיתתכם, אמר לו: כיון שהוא נקבר בא"י, הקב"ה מכפר לו, דכתיב: "וכפר אדמתו עמו" (דברים לב מג, שירת האזינו).¹⁰

מסכת כתובות דף קיא עמוד א – קליטה מחיים או לאחר מיתה

אמר רבי אלעזר: כל הדר בארץ ישראל שרוי בלא עון¹¹

אמר רב ענן: כל הקבור בארץ ישראל - כאילו קבור תחת המזבח, כתיב הכא: "מזבח אדמה תעשה ליי" (שמות כ כא), וכתבי התם: "וכפר אדמתו עמו" (דברים לב מג).¹² עולא הוה רגיל דהוה סליק לארץ ישראל, נח נפשיה בחוץ לארץ.¹³ אתו אמרו ליה לרבי אלעזר, אמר: אנת עולא: "על אדמה טמאה תמות" (עמוס ז יז)!¹⁴ אמרו לו: ארונו בא, אמר להם: אינו דומה קולטתו מחיים לקולטתו לאחר מיתה.¹⁵

א"ר אלעזר: מתים שבחוץ לארץ אינם חיים, שנאמר: "ונתתי צבי בארץ חיים" (יחזקאל כו כ), ארץ שצביוני בה - מתיה חיים, שאין צביוני בה - אין מתיה חיים. ...¹⁶

באותו מקום, היינו בבית הקברות של אותו יישוב (ראו שם הביקורת על שבנא הסוכן, ישעיהו כב). אבל יש פתרון גם לצדיקים שבחרו לגור בחוץ לארץ, שכשיגיע מועד הגאולה הקב"ה יעשה להם מחילות, או כל מיני דרכים נסתרות אחרות על מנת שיחזרו לקבל נשמה מחודשת בארץ ישראל.

⁹ סיפור זה מקורו בירושלמי כתובות פרק יב הלכה ג ובמסכת כלאים פרק ב הלכה ט. יש הבדלי נוסח קלים בין הירושלמי ובין בראשית רבה שהבאנו כאן, כגון שם המקום בו אירע המעשה ושמות החכמים (רבי בן קיריא), ולא נתעכב עליהם כאן.

¹⁰ זה המתח בין השקפת רבי (יהודה הנשיא?) הקשה על הבאים להיקבר בארץ ובין גישתו המרוככת של רבי אלעזר. ופה יש הבדל משמעותי מול נוסח הירושלמי שחותם ואומר: "אמר ליה: כיון שמגיעין לארץ, היו נוטלין גוש עפר ומניחין על ארונו דכתיב וכפר אדמתו עמו". היינו שהיה טקס שבו מניחים תחילה עפר ארץ ישראל על ארונו של המת שבא מחוץ לארץ, לקיים: "וכפר אדמתו עמו" ורק אח"כ היו קוברים. אולי מעין טקס של בקשת סליחה של הנפטר מארץ ישראל שפגם בכבודה, שלא בא לחיות בה, אלא רק להיקבר בה. אך מנוסח בראשית רבה משמע שעצם הקבורה מכפרת ונראה שנוסח זה ניצח ברבות השנים, כפי שמופיע גם בתנחומא ובמדרשים מאוחרים ונשכח מנהג הירושלמי להניח עפר קודם (ראו בראשית רבה אלבב שמנסה לשמר את נוסח הירושלמי). אולי משום שבקבורה עצמה ממילא שמים הרבה עפר. אבל איפה האמירה "וכפר אדמתו"?

¹¹ בסוף מסכת כתובות, מתקיים דיון הלכתי במקרים בהם אחד מבני הזוג רוצה לעלות לארץ ישראל והשני מתנגד (או שאחד רוצה לצאת מהארץ והשני לא מסכים): "הכל מעלין לארץ ישראל ואין הכל מוציאין, הכל מעלין לירושלים ואין הכל מוציאין, אחד האנשים ואחד הנשים ... הוא אומר לעלות, והיא אומרת שלא לעלות - כופין אותה לעלות, ואם לאו - תצא בלא כתובה. היא אומרת לעלות, והוא אומר שלא לעלות - כופין אותו לעלות, ואם לאו - יוציא ויתן כתובה. היא אומרת לצאת, והוא אומר שלא לצאת - כופין אותה שלא לצאת, ואם לאו - תצא בלא כתובה. הוא אומר לצאת, והיא אומרת שלא לצאת - כופין אותו שלא לצאת, ואם לאו - יוציא ויתן כתובה". בעקבות דיון זה, מביאה הגמרא שם מדרשים רבים בשבחה של ארץ ישראל וירושלים, ומשבחי הישיבה בארץ ישראל, עוברת הגמרא לדון גם בשבחי הקבורה בה. למי? לבני ארץ ישראל בלבד, או גם למי שבא מחוץ לארץ?

¹² המילה המחברת היא אדמה וההקשר המחבר הוא מוטיב הכפרה, שהמזבח מכפר וגם האדמה ולפיכך מי שקבור באדמה (אדמת ארץ ישראל), כאילו קבור תחת המזבח. אותו מזבח שבמקורו היה צריך להיות עשוי מאדמה ורק מאוחר יותר הותר לבנותו מאבנים, ראו שמות כ כא-כב, ונשאר רק התנאי שיהיה מחובר לאדמה (ראו דברינו [מזבח אדמה תעשה לי](#) בפרשת יתרו). ראו מכילתא דרבי שמעון בר יוחאי על הפסוק הנ"ל בשמות: "מה נאמר לך? מזבח אדמה תעשה לי. יכול אדמה ודאי? תלמוד לומר: אבנים שלמות תבנה את מזבח ה' אלקיך. כשתכנס לארץ עשה לי מזבח המחובר באדמה דברי ר' יהודה". ומוסיפה הגמרא בזבחים נח ע"א (עפ"י המכילתא ביתרו): "שיהא מחובר מאדמה, שלא יבנו לא על גבי מחילות ולא על גבי כיפין". והרי זו כפרה בלי מחילות! הקשר בין אדם, אדמה ומזבח נמצא גם במדרש הבא בירושלמי מסכת נזיר פרק ז הלכה ב: "אמר ר' יודה בן פזי: מלוא תרווד אחד נטל הקב"ה ממקום המזבח וברא בו אדם הראשון. אמר: הלואי יברא ממקום המזבח ותהא לו עמידה. הדא הוא דכתיב: וייצר יי' אלהים את האדם עפר מן האדמה, וכתביב: מזבח אדמה תעשה לי - מה אדמה שנאמר להלן מזבח, אף כאן מזבח". וגם אם לא הייתה לאדם עמידה בחייו, לא מילא את ייעודו, לא הצמיח גידולים מהאדמה שבו שלקוחה מהמזבח, תהיה לו לפחות שכיבה באדמה וכפרה בחזרתו לתרווד ממנו נלקח. וגולגלתו של מי נמצאה מתחת למזבח בהר הבית? ראו בדברינו [קניית הר הבית](#) ביום ירושלים.

¹³ עולא, אמורא בדור השני-שלישי, היה בן ארץ ישראל שנסע לעתים תכופות לבלב ואף שהה שם פרקי זמן ממושכים (ובשל כך מכונה "נחותא") וסופו שנפטר בבלב.

¹⁴ ראו השלמת הפסוק: "וְאֵתָהּ עַל אֲדָמָהּ טִמְאָה תִּמְוֹת וְיִשְׂרָאֵל גְּלָה יִגְלָה מֵעַל אֲדָמָתָהּ".

¹⁵ ראו מקבילה בירושלמי מסכת כלאים פרק ט סוף הלכה ג: "עולא נחותא הוה אידמך תמן שרי בכי. אמרין ליה: מה לך בכי? אנו מסקין לך לארעא דישראל. אמר לון: ומה הנייה לי אנא מובד מרגליתי גו ארעא מסאבתא. לא דומה הפולטה בחיק אמו לפולטה בחיק נכריה". (עולא נחותא חלה שם והיה בוכה הרבה (שידע שהוא הולך למות). אמרו לו: מה לך בוכה? אנו נעלה אותך לארץ ישראל. אמר להם: מה הנאה יש לי שאני מאבד את מרגליתי (נשמת) בארץ טמאה? אינו דומה הפולטה בחיק אמו לפולטה בחיק נוכריה). אם זה אותו ר' אלעזר של המדרש הקודם מבראשית רבה, שכאן נשמע מחמיר עם מי שמת בחוץ לארץ, אפשר להזכיר לו את דבריו שם כשהוא עונה לרבי (בן קיריא) המקטרג על מתי חוץ לארץ שבאים להיקבר בארץ: "כיון שהוא נקבר בארץ ישראל, הקב"ה מכפר לו, שכתוב: וכפר אדמתו עמו". קל וחומר לעולא שהיה בן ארץ ישראל וירד לבלב לצורך.

¹⁶ שוב אנו שואלים אם זה אותו ר' אלעזר שבבראשית רבה, אבל מה שברור הוא שבסוגיה זו בכתובות, ר' אלעזר מאד עקבי בשבחה של ארץ ישראל ובכך שמת חוץ לארץ אינם קמים לתחייה בארצות הימים. ראו שם בקטע שהשמטנו את שיטת ר' אבא בר ממל שחולק על ר' אלעזר, אבל זה האחרון עומד על דעתו (בסיוע ר' אבהו מרא דאתרא דקיסרין שקובע: "אפילו שפחה כנענית שבא"י - מובטח לה שהיא בת העולם הבא"), ואף קובע יסודותיו בפסוק מישעיהו מב ה: "נותן נשמה לעם עליה ורוח להולכים בה" שר' אבא בר ממל מתקשה לענות עליו. ואחרי כל זאת, הגמרא (הבבלי!) לא מוכנה לקבל דעה קיצונית כזו וחוזרת ושואלת מיד בהמשך: "ולר' אלעזר, צדיקים שבחוץ לארץ אינם חיים?" הייתכן שר' אלעזר פוסל ככה את כל צדיקי חוץ לארץ (ועל הבבלי נשאל: מה עם סתם עמך)?

ולר' אלעזר, צדיקים שבחוץ לארץ אינם חיים? אמר רבי אילעא: ע"י גלגול. מתקיף לה ר' אבא סלא רבא: גלגול לצדיקים צער הוא! אמר אביי: מחילות נעשות להם בקרקע. "ונשאתני ממצרים וקברתני בקבורתם" (בראשית מז ל) - אמר קרנא: דברים בגו, יודע היה יעקב אבינו שצדיק גמור היה, ואם מתים שבחוצה לארץ חיים, למה הטריח את בניו? שמא לא יזכה למחילות. כיוצא בדבר אתה אומר: "וישבע יוסף את בני ישראל פקוד יפקוד אלהים אתכם והעליתם את עצמותי מזה" (בראשית נכה). א"ר חנינא: דברים בגו, יודע היה יוסף בעצמו שצדיק גמור היה, ואם מתים שבחוצה לארץ חיים, למה הטריח את אחיו ארבע מאות פרסה? שמא לא יזכה למחילות.¹⁷

בראשית רבה לג ג פרשת נח – ארונו של רב הונא ראש הגולה

רבינו היה ענוותן מאד והיה אומר: כל מה שיאמר לי אדם, אני עושה, חוץ ממה שעשו בני בתירא לזקני, שירדו מגדולתן והעלו אותו.¹⁸ ואם עולה רב הונא ראש הגולה לכאן, אני עומד לי מפניו. למה? שהוא מיהודה ואני מבנימין, והוא מן הזכרים של יהודה ואני מן הנקבות. א"ל ר' חייא רבה: והרי הוא עומד בחוץ! נתכרכמו פניו של רבי. וכיון שראה (ר' חייא) שנתכרכמו פניו (של רבי), א"ל: ארונו הוא.¹⁹

רמב"ם הלכות מלכים פרק ה הלכה יא – אינו דומה מחיים כלאחר מיתה

אמרו חכמים כל השוכן בארץ ישראל עונותיו מחולין, שנאמר: "ויבל לאמר שָׁכֵן חֲלִיתִי הָעַם הַיֵּשֵׁב בָּהּ נִשְׂא עֹוֹן" (ישעיהו לג כד), אפילו הלך בה ארבע אמות זוכה לחיי העולם הבא. וכן הקבור בה נתכפר לו, וכאילו המקום שהוא בו מזבח כפרה, שנאמר: "וכפר אדמתו עמו". ובפורענות הוא אומר: "על אדמה טמאה תמות". ואינו דומה קולטתו מחיים לקולטתו אחר מותו. ואעפ"כ גדולי החכמים היו מוליכים מתייהם לשם, צא ולמד מיעקב אבינו ויוסף הצדיק.²⁰

מדרש תנאים לדברים פרק ג כו – משה לא זכה לקבורה בארץ

"ויואמר ה' אלי רב לך", אמר משה לפני המקום: ריבונו של עולם, וכי איזה מלך שיעכב על ידך? אלא הואיל וגזרת עלי שלא אעבור מלך, אעבור הדיוט. שלא אעבור בארץ, אעבור במחילה.²¹ שלא אעבור חי, אעבור מת, יקברו עצמותי בארץ ישראל. אמר לו המקום: "רב לך אל תוסף דבר אלי".²²

¹⁷ יעקב לא מסתפק בפתרון של מחילות (הוא לא שמע את הדרשות ה"ל של בני בבל (...), אם בשל צער מחילות ואם מהחשש שמא לא יזכה. ראו דברינו בתחילת דרכו של יעקב בפרשת ויצא [אין הבטחה לצדיק בעולם הזה](#) וכנראה שאין הבטחות גם לא לאחרית הימים, ימות המשיח ותחיית המתים. יעקב דורש במפגיע מבניו, ואף משביע את יוסף על כך, ומוכן להשתחוות לפניו בגין זה (ראו הפרשנים והמדרשים על "וישתחו ישראל על ראש המיטה"), הכל בשביל להיקבר בארץ ישראל ולא להישאר קבור בארץ העמים. נראה שזה המקור המרכזי, יחד עם הדרשות על "וכפר אדמתו עמו" שחלקן ראינו לעיל, לזרם הבלתי פוסק, לאורך כל הדורות של אלה שבאו להיקבר בארץ (ולא סמכו על המחילות). וזאת, למרות הביקורת הקשה של "ותבואו ותטמאו את ארצו" שנשמעה בעיקר מצד תושבי הארץ, מה גם שבצוק העתים כבר לא היה מי שימחה. יעקב בחיר האבות ויוסף הצדיק (ולפי המדרשים גם כל אחי יוסף, ראשי השבטים) הם אילן גדול להיתלות עליו. וספר בראשית מסתיים עם אפס יהודים בארץ ישראל ושבועה קברי אבות לפקוד אותם.

¹⁸ ראו הסיפור של בני בתירא שפניו את מקום הנשיאות שלהם לטובתו של הלל, זקנו של רבי, כשהוכחה גדולתו בתורה, בערב פסח שחל בשבת, כמסופר בגמרא פסחים סו ע"א ובו הארכנו לדרוש בדברינו [בני בתירא](#) בחג הפסח.

¹⁹ ובנוסחאות אחרות: ארונו בא כמו בגמרא כתובות לעיל. חזרנו למוטיב "ארונו בא" והפעם של רב הונא שכל חייו חי בבבל ובה להיקבר בארץ ישראל. ראו מקבילה או מקור לקטע זה בירושלמי כתובות יג וכן הרחבנו במקור זה בדברינו [ויחי יהודה בציפורי](#) שבע עשרה שנה בפרשה זו וגם בקצרה בדברינו [בני בתירא](#) ה"ל. כאן כבר לא מדובר באדם דוגמת עולא, יעקב או יוסף, אלא באדם שכל חייו חי מחוץ לארץ והגיע שם למעמד נכבד שגם התחרה במעמד חכמי ארץ ישראל ובמותו ביקש להיקבר בארץ ישראל. ראו סיפור פטירתו, הספדו והבאתו של רב הונא לקבורה בארץ, במערת ר' חייא, בגמרא מועד קטן כה ע"א (וגם בקהלת רבה ט ז). ראו שם בפרט דברי רב אמי ורב אסי שעלו בחייהם לארץ מבבל, שהם מקבלים את ארונו של רב הונא וחולקים לו כבוד אבל לא בלי ביקורת: "כי אסקוה להתם אמרו ליה לרבי אמי ולרבי אסי: רב הונא אתי. אמרו: כי הוינן התם לא הוה לן לדלויי רישין מיניה, השתא אתינן הכא אתא בתרין?". תרגום: כאשר היינו שם בבבל לא היה לנו כח להרים ראשינו בפניו. עכשיו שבאנו לכאן, הוא בא אחרינו? וחכמים אחרים שם לא ליוו את ארונו של רב הונא.

²⁰ "כל השוכן בארץ ישראל עונותיו מחולין" "וכן הקבור בה", מהיכן שלא בא (שהרי מי ששוכן בארץ אינו זקוק לכפרת הקבורה בה). אמנם "אינו דומה קולטתו מחיים לקולטתו אחר מותו", אבל השורה התחתונה זהה. ראו גם הדרשה הארוכה בפסיקתא רבתי פ"סקא א - והיה מדי חודש בחודשו שמערבבת את הישיבה בארץ עם הקבורה בה ושניהם נלמדים מאותם פסוקים: "ובזכות מה ישראל זוכין לכל הכבוד הזה? בזכות ישיבה של ארץ ישראל שהיו יושבין ומצטערין בין האומות בעולם הזה. וכן אתה מוצא באבות העולם אין סוף על מה שנצטערו על קבורת ארץ ישראל". הרמב"ם עצמו ברח לארץ ישראל ושהה בה תקופה מסוימת אך לא נשאר לגור בה, ועפ"י המסורת נקבר בה. וכבר נכתבו סיפורים רבים על קבורה זו וכיצד הגיעה לטבריה דווקא.

²¹ למרות הדמיון למחילות שהוזכרו לעיל, לא נראה שלכך מתכוון משה. הוא רוצה להיכנס בעודו חי במחילה. ואולי גם אחרי שימות, יעברו עצמותיו במחילה. אך מיד, לא לחכות לימות המשיח או לתחיית המתים. אם קשה לקב"ה להכניס את משה לארץ בגלוי, יכניסנו חי או מת בסתר, במחילות שמתחת לקרקע. נראה שאין אלה המחילות של ר' סימון לעיל לעת תחיית המתים.

²² ובמחילתא דרבי ישמעאל בשלח מסכתא דעמלק פרשה ב: "אמר משה לפני הקב"ה: ריבונו של עולם, הואיל ונגזרה גזרה שלא אכנס לארץ לא כמלך ולא כהדיוט, אכנס לה במחילת קסריון שהיא מתחת לפמיס. אמר לו: ושמה לא תעבור. אמר לפניו: ריבונו של

שו"ת ציץ אליעזר חלק יא סימן עה - העברת מת מחו"ל לקבורה בארץ ישראל

... על אודות שמבקשני לברר לו ההלכה של העברת מת מחו"ל לקבורה בארץ ישראל. הנה הלכה פסוקה היא בטור ובשו"ע יו"ד סי' רס"ג דמותר לפנות את המת כדי להעלות ולקבורו בארץ ישראל מפני דזוהו לכפרה שלו כדכתיב: וכיפר אדמתו עמו. ובלבוש מוסיף מפני כי הקבור בא"י עונותיו נמחלין.²³

שבת שלום חזק חזק ונתחזק מחלקי המים

מים אחרונים: נראה שלדיון הנ"ל יש להוסיף את המצב במדינת ישראל ההולכת ומתרחבת וממשיכה לקלוט עליה ולצמות. במצב היום שבו הולך ומצטמצמים מקומות הקבורה עד שקוברים בקירות ובונים מבנים רב-קומתיים על מנת על מצוקת מקומות לקבורה, יש לדון שנית אם מן הראוי שמי שכל חייו גר בחוץ לארץ יתפוס מקום קבורה בישראל ועוד ילוו את מסע הלוויה שלו במודעות ענק של "ארונו בא" בראש כל חוצות. ארץ ישראל מבקשת את בניה ובנותיה חיים ובונים ולא בעליית ארונות.

עולם, הואיל ונגזר עלי שלא אכנס לא מלך ולא הדיוט ולא במחילה של קסריון שהוא מתחת לפניס, מעתה עצמותי יעברו את הירדן. אמר לו: כי לא תעבור את הירדן הזה". יעקב זכה להיקבר בארץ, ואף יוסף זכה בזכות משה שטיפל בעצמותיו ארבעים שנה במדבר, וכן זכו רבים וטובים שעזבו את הארץ ובקשו שבמותם ייקברו בה. ועם כל הביקורת, בסופו של דבר קבלו אותם בשל הפסוק: "וכפר אדמתו עמו". ומי לא זכה? משה! וכבר נשברו קולמוסים רבים ונשפכו דיונות רבות על נושא זה ואף אנו שלחנו בו יד בדברינו [כי לא תעבור את הירדן הזה](#) וכן [אין לבריה כלום אצל בוראה](#) וכן אין [המלך נכנס כהדיוט](#) בפרשת ואתחנן. המדרש הקשה מכולם, בפרט בהשוואה עם יוסף שמשה הוא שמטפל בהעלאת עצמותיו, הוא דברים רבה ב ח: "א"ר לוי: אמר לפניו: ריבנו של עולם, עצמותיו של יוסף נכנסו לארץ ואני איני נכנס לארץ? אמר לו הקב"ה: מי שהודה בארצו נקבר בארצו ומי שלא הודה בארצו אינו נקבר בארצו". יוסף מכונה בתורה "איש עברי - ולא כפרי" ואילו משה "איש מצרי - והוא שומע ושותק". ראו דברינו [איש מצרי](#) בפרשת שמות.

²³ והוא ממשיך שם גם במעלת הקבורה כמה שיותר קרוב לירושלים (מקום המזבח) וגם מי שלא ציווה לקבורו בא"י מצווה גדולה היא ולא חוששים לדעת רבי בר קיריא "ותבואו ותטמאו את ארצו", שהיא דעת מיעוט ולא התקבלה להלכה: "כיון שרוב החכמים והצדיקים ורובא דעלמא מתאזים שיעלו עצמותיהם לארץ ישראל, אנן סהדי דניחא ליה לההוא צורבא מרבנן דנח נפשיה בחו"ל שיעלו עצמותיו לא"י". נושא הקבורה בארץ ישראל נדון רבות בשו"ת, בפרט של הדורות האחרונים בהם קל יותר לקיים זאת. ראו המחלוקת בין הרב משה פיינשטיין ז"ל שפסק לא להעלות את עצמותיו של משה מונטיפיורי לארץ (שו"ת אגרות משה יורה דעה חלק ג סימן קנג) ובין הרב עובדיה יוסף יבלח"א שהתיר (שו"ת יביע אומר תוכן העניינים חלק ז' - יורה דעה, סימן לט). וראו עוד פסק דינו החריף של הרב פיינשטיין כנגד קהילה בלונדון שרצתה לפנות בית עלמין יהודי ישן, שכנראה ערכו הנדל"ג היה רב, והתירוץ שמצאו היה שהם מבקשים להעלות את עצמות בני הקהילה לארץ ישראל ... (שו"ת אגרות משה יורה דעה חלק ג סימן קנא). ושם הוא דווקא מסתייע בדעתו של רבי בן קיריא "ותבואו ותטמאו את ארצו".